

Бараноўскі Аляксандр Аляксандравіч
Цэнтр даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі
e-mail: lissorre@yandex.ru

**МАСТАЦКІ ПЕРАКЛАД МІКАЛАЯ МЯТЛІЦКАГА З КІТАЙСКОЙ МОВЫ
ЯК ВІД ГЕРМЕНЕЎТЫЧНАГА ДЫСКУРСУ**

Анотацыя: на прыкладзе перастварэнняў М. Мятліцкага ў артыкуле раскрываецца праблема адэкватнасці перакладу – магчымасці літаральнай перадачы формы і зместу арыгінальнага твора сродкамі іншай мовы.

Ключавыя словы: Мікола Мятліцкі, кітайская паэзія, пераклад, перастварэнне, герменеўтыка.

Alexander Baranovsky
Center for Research of Belarusian Culture,
Languages and Literature of the National Academy of Sciences of Belarus
e-mail: lissorre@yandex.ru

**ARTISTIC TRANSLATION BY NIKOLAI METLITSKY FROM CHINESE
AS A TYPE OF HERMENEUTIC DISCOURSE**

Abstract: on the example of M. Metlitsky's recompositions, the article reveals the problem of adequacy of translation – the possibility of literal translation of the form and content of the original work by means of another language.

Keywords: Mikola Metlitski, Chinese poetry, translation, recomposition, hermeneutics.

Дакладна ацаніць каштоўнасць кітайскай паэзіі па беларускіх перакладах амаль немагчыма. Танальная сістэма кітайскай мовы не прадугледжвае адназначнай інтэрпрэтацыі тэксту (адзін і той жа сімвал у залежнасці ад тону яго вымаўлення мае ад аднаго да некалькіх сэнсаў). Тым не менш, аналізуючы фармальныя паказчыкі перакладу, можна вызначыць ступень яго набліжанасці ці аддаленасці ад арыгінала.

Вырашаючы ў межах кніг «Пад крыламі дракона» і «Пялёсткі лотаса і хрызантэмы» праблему «аўтар – перакладчык – рэцыпіент», важна зразумець, што паслужыла асновай для перастварэння – арыгінальны тэкст ці яго іншамоўная адаптацыя. Праілюструем сказанае на прыкладзе верша Лі Цінчжао (李清照, 1084–1155) «Там, дзе злілося ўзаемна» (табліца 1).

Табліца 1. – «Там, дзе злілося ўзаемна», Лі Цінчжао

Арыгінальны тэкст	Падрадкаўнік
天接云涛连晓雾 · 星河欲转千帆舞 ; 仿佛梦魂归帝所 · 闻天语 · 殷勤问 我归何处 · 我 报路长嗟日暮 [6]	Неба з зямлёй злучылася, валы хмар, раніцай – туман, Зорная рака (Млечны Шлях) хутка павернецца, тысячы ветразяў танцуюць; Мне сніцца, што мая душа прыляцела ў абіцель багоў, Чую нябесную гаворку, яны пранікнёна пытаюць мяне, куды я вярнуся. Я кажу, што дарога доўгая, туманная, і наступае вечар

Структурныя адрозненні кітайскай і беларускай мовы відавочны і не дазваляюць захаваць стартавы арсенал мастацка-выяўленчых сродкаў у межах зададзенай аўтарам метрычнай структуры. Акрамя таго, вывучэнне ўласцівай класічнай кітайскай паэзіі, асаблівасцей яе вершаванай тэхнікі і пераемнасці паэтычных архетыпаў палягае не толькі на ўзроўні метадалогіі літаратуразнаўства, але і на ўзроўні этнапсіхалогіі. Адсюль вынікае праблема адэкватнасці перакладу. Расійскі даследчык перакладазнаўчых праблем Л. Нялюбін у сваім тлумачальным слоўніку даў наступныя азначэнні гэтаму тэрміну: «1) Узнаўленне адзінства формы і зместу арыгінала сродкамі іншай мовы. 2) Тоесная інфармацыя, перададзеная раўназначнымі сродкамі» [10, с. 13]. Славацкі перакладазнаўца А. Попавіч патлумачыў адэкватнасць перакладу як стылістычную і сэнсавую эквівалентнасць [11, с. 180]. Беларускі перакладазнаўца М. Кенька разумее тэрмін як «магчымасць ці немагчымасць паўнацэннага перакладу мастацкага твора з усімі асаблівасцямі яго формы і зместу» [6, с. 110]. Такім чынам, мастацкі пераклад мае на мэце асэнсаванне літаратурнага тэксту як складанага структурнага адзінства ўзаемазалежных элементаў і літаральнае раскрыццё яго ідэйна-тэматычнага складніка пры дапамозе іншай мовы.

Вяртаючыся да верша Лі Цінчжао, зазначым, што яго пераклад ужо існаваў у рускамоўнай літаратурнай прасторы. Яго аўтарства належыць пярэ М. Басманаву. М. Мятліцкі не мог абмінуць перастварэнне папярэдніка, што ў пэўным сэнсе заканамерна, калі справа тычыцца ўзораў класічнай літаратуры (табліца 2).

Табліца 2. – Пераклады М. Басманова і М. Мятліцкага

Пераклад М. Басманова	Пераклад М. Мятліцкага
Там, где слились воедино Тучи с озерным простором, Где предрассветная дымка Таёт над сонной волной, – Тысячи парусных лодок В танце закружатся скоро. Небо бледнеет, и гаснут Звезды одна за одной [3, с. 195]	Там, дзе злілося ўзаемна Хмарыва з возера плёсам, Там, дзе світальная дымка Цьмее над соннай вадой, – Тысячы парусных лодак Ціш скалыхнуць шматгалоса. Неба святлее, і гаснуць Зоркі на ім чарадой [9, с. 166]

Пра блізкасць працытаваных перастварэнняў пісаў М. Кенька. Даследчык падкрэсліў, што «пераклад на беларускую мову адштурхоўваецца і развівае матывы вершаванага перакладу на рускую мову» [6, с. 61]. Тут варта ўдакладніць, што яднаюць вершы не толькі агульныя матывы, а таксама аднатыпныя форма і недакладнасці. Так, абодва вершы пазбаўлены відавочнай рыфмы, мастацкую выразнасць ім надае паўтарэнне націскных галосных – асананс (фр. *assonance* ад лац. *Assono* – сугучны) [7, с. 25]. З гэтай жа мэтай аўтары выкарысталі прыём алітэрацыі (ад лац. *ad* – пры, *littera* – літара) – паўтарэнне аднатыпных зычных гукаў [7, с. 12]. Блізкасць рускамоўнага і беларускамоўнага перакладу пацвярджае і структурнае падабенства першай страфы, а менавіта наяўнасць у ёй такой сінтаксічнай фігуры як інверсія («слились воедино тучи», «гаснут звёзды одна за другой» / «злілося ўзаемна хмарыва», «гаснуць зоркі на ім чарадой»). У тэксце арыгінала інверсія не ўжываецца.

Акрамя таго, арыгінальны вобраз «Млечны Шлях» (星河) перакладчыкі змянілі словамі «зоркі» (М. Мятліцкі) і «звёзды» (М. Басманаў), тым самым сказіўшы сэнс арыгінальнага твора. Згодна з кітайскай міфалогіяй вобраз Млечнага Шляху сімвалізуе гармонію фізічнага і духоўнага: лічыцца, што адзін з яго берагоў некалі быў зямным, а другі нябесным. Па легендзе, на беразе Срэбранай ракі жыла фея Чжы-нью і ткала на сваім станку шоўкавыя аблокі. Яны пастаянна мянялі свой колер і называліся ў народзе нябеснай вопраткай [4, с. 351]. Гэта і ёсць тая «світальная дымка», якая «цьмее над соннай вадой» [9, с. 166].

Характар і агульны настрой твора дапамагаюць зразумець гісторыю яго стварэння. Важна ведаць, што верш «Там, дзе злілося ўзаемна» быў напісаны ў 1130 годзе, а за тры гады да гэтага – у 1127 годзе – плямёны чжурчжэней здзейснілі ваенны захоп сталіцы імперыі Сун, узялі ў палон імператара, вымусілі насельніцтва пакідаць родныя мясціны і ратавацца ўцёкамі. Сярод іх была і паэтка Лі Цінчжао. Жудасны час прынёс жанчыне не толькі расстанне з Радзімай, але і смерць мужа. Светлыя вобразы і жыццяродасныя матывы ўсё радзей пачалі сустракацца ў яе творчасці, саступаючы месца сумнаму настрою і развагам пра сэнс жыцця, які Лі Цінчжао бачыла ў літаратурным мастацтве, таму не стала выпадковай узнятая ёю праблема паэта і паэзіі:

Я ўсё жыццё спасцігаю
Мне дараванае часам,
Ды дасканалых няма
Створана мной радкоў!..» [9, с. 167]

Прыметнік «дасканалых», ужыты М. Мятліцкім пры перакладзе верша (а ў М. Басманава – «совершенных»), значна звужае семантычнае поле, вызачанае

арыгінальным тэкстам: у кітайскім творы замест яго выкарыстоўваецца складанае слова 驚人, якое перакладаецца як «незвычайны», «неверагодны» [1, с. 510]. Іерогліф 人 – «чалавек» [1, с. 542] падкрэслівае, што паэтычны талент дадзены герою для служэння людзям. Здзяйсняючы гэту місію, ён хоча ўзняцца да вяршыняў Саньшань – паводле падання, горы на астравах Усходняга мора, дзе жывуць бесмяротныя мудрацы [2, с. 328] – свайго роду Парнас для кітайцаў:

Вецер падняўся ў акружжы,
Дужы, парыўны і лёткі.
Вольна кружляе у вышы –
Аж пад аблокамі – грыф.
Мчы на Саньшань мяне, вецер,
Хваляю гонячы лодку,
Пошуг твой свежы і дужы
Хай не аслабне й на міг! [9, с. 167]

Верш у трактоўцы М. Мятліцкага гучыць пафасна, урачыста. Плаўнасць і адпаведны каларыт яму надае паўтарэнне санорных гукаў м, н, л, р. Але паколькі беларуская мова няроднасная кітайскай, то і прапанаваную перакладчыкам фанетычную структуру нельга атаясамліваць з арыгінальнай. Тое ж тычыцца і вобразнай сістэмы: у кітайскім варыянце функцыю «перавозчыка» выконвае не вецер, як ў М. Мятліцкага і М. Басманава, а грыф – птушка, якая, згодна з усходняй міфалогіяй, можа адным узмахам крылаў пераадолець адлегласць у дзевяць тысяч лі [2, с. 328].

Нягледзячы на бясспрэчныя фармальныя недахопы прааналізаваных у раздзеле перастварэнняў (цалкам дапушчальныя для перакладу з кітайскай мовы), М. Мятліцкі здолеў перадаць характэрныя лірыцы Лі Цінчжао псіхалагізм і рамантичную арыентацыю: яна не заклікала да барацьбы з ворагамі, не прапаведала беспадстаўнага гераізму, не ўсхваляла дабрадзеянасці рэлігій, тым самым у значнай ступені апырэдзіўшы развіццё нацыянальнай літаратуры Кітая.

Практыка мастацкага перакладу з дапамогай падрэдакцыйнага з’яўляецца даволі пашыранай у свеце: такім чынам працавала Г. Ахматава, А. Штэйнберг, В. Пералешын, М. Танк, А. Куляшоў, Л. Чаркаскі, М. Басманаў і інш. Згаданы падыход не прадугледжвае дэталёвай перадачы арыгінальнага тэксту. Да яе не імкнуўся і М. Мятліцкі. Блізкасць беларускай і кітайскай паэзіі, па словах А. Карлюкевіча, вызначаюць не часовыя знешнія паралелі, а «хутчэй – духоўна блізкія па характары творчасці» [9, с. 8].

У мастацкім перакладзе, асабліва паэтычным, словатворца імкнецца да адпаведнай аўтарскай перадачы думкі, настрою, эмоцыі, ідэі і формы; рытміку і рыфму перадаць вельмі складана, асабліва калі размова ідзе пра пераклад з няроднасных моў і пра ўзаемадзеянне настолькі далёкіх культур і мастацкіх сістэм, як беларуская і кітайская.

М. Мятліцкі займаецца мастацкай інтэрпрэтацыяй, дапускаючы магчымасць семантычных і марфалагічных адступленняў ад аўтарскага тэксту, актуалізуе значэнні слоў, якія ў мове арыгінала могуць быць патэнцыяльнымі ці імавернымі.

Пераклады М. Мятліцкага – гэта анталогія ўсходняй паэзіі, адлюстраваная праз яркавыя карціны народнага жыцця. Яны дапамагаюць не толькі правесці культуралагічныя паралелі з беларускім прыгожым пісьменствам, але і паглядзець праз стагоддзі на жыццё кітайскага чыноўніка, селяніна, воіна, гандляра, лекара, рамесніка, вобразна ўзнавіць і па магчымасці спасцігнуць гісторыю розных эпох – ад старажытнасці да нашых дзён. Такім чынам, ёсць падставы разглядаць перастварэнні М. Мятліцкага ў тым ліку і як творы з самастойным мастацкім значэннем.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Баранова, З. Русско-китайский словарь: около 40 000 слов / З. Баранова, А. Котов. – М. : Рус. яз., 1990. – 566 с.
2. Басманов, М. Китайская классическая поэзия в переводах Михаила Басманова / М. Басманов. – М. : Эксмо, 2004. – 351 с.
3. Голос яшмовой флейты: из китайской классической поэзии в жанре Цы / В пер. [со вступ. ст. и примеч.] М. Басманова. – М. : Худ. лит., 1988. – 422 с.
4. Ежов, В. Мифы древнего Китая / В. Ежов. – М. : Астрель, 2004. – 496 с.
5. Кенька, М. Асаблівасці перакладу з кітайскай мовы на беларускую / М. Кенька // Беларуска-кітайскі культурны дыялог: історыя, сучаснае становішча, перспектывы : сб. науч. ст. / [под научной редакцией Н.Н. Хмельницкого]. – Минск : РИВШ, 2014. – С. 57–63.
6. Кенька, М. Адэкватнасць мастацкага перакладу / М. Кенька // Актуальныя праблемы тэорыі літаратуры і фальклору : працы членаў кафедры тэорыі літаратуры Белдзяржуніверсітэта ; навук. рэд. В.П. Рагойша. – Мінск : Бестпринт, 2004. – С. 109–121.
7. Лазарук, М. Слоўнік літаратуразнаўчых тэрмінаў : дапаможнік для настаўнікаў / М. Лазарук. – Мінск : Нар. асвета, 1983. – 191 с.
8. Мятліцкі, М. На беразе маім / М. Мятліцкі. – Мінск : Маст. літ., 2010. – 294 с.
9. Мятліцкі, М. Пад крыламі дракона: сто паэтаў Кітая / М. Мятліцкі. – Мінск : Звязда, 2012. – 280 с.
10. Нелюбин, Л.Л. Толковый переводоведческий словарь / Л.Л. Нелюбин. – Изд. 6-е. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 320 с.
11. Попович, А. Проблемы художественного перевода / А. Попович ; под ред. П.М. Топера. – М. : Высш. шк., 1980. – 198 с.
12. Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов / РАН. Институт русского языка им. В. В. Виноградова, отв. ред. Н.Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 2011. – 1175 с.